

MORDBRÄNNAREN OCH HANS MEDBROTTSLING

Av fil. dr OTTO JÄRTE

EFTERSOMRARNÄ under krigsutbrotten 1914 och 1939 liknade även så till vida varandra, att de voro ovanligt vackra och varma. Särskilt sistnämnda år växlade det tidigare regniga och kyliga vädret från sista juliveckan till en period av dagslångt solsken med högt lufttryck, som varade in i september. Detta makalösa undantag från vad som eljest vid denna årstid brukar beskäras våra breddgrader stod i märklig motsats till det politiska klimatets påtagliga försämring i Europa. Så svarta skyar skockade sig särskilt över dess östra horisont, att en urladdning med blix och knall knappast kunde dröja; den politiska krisbarometern föll också oupphörligt mot krig. För den, som likt undertecknad hade till uppgift att i en daglig tidning noga registrera och söka utreda vad orostecknen antydde, erbjöd den molnfria blå himlen icke den glädje och vederkvickelse som med ett fredligt framtidsperspektiv skulle ha varit fallet. Med varje jobspost utifrån förnams liksom lövens susning i träden för de vindstötarna som varsla stormen...

Endast femton år ha förflutit sedan dess, och alla svenskar över medelåldern ha mer eller mindre medvetet upplevat dessa förebud till andra världskriget. Men de oerhörda händelserna under detta, liksom de problemfyllda efterkrigsåren, ha sedermera bortskymt utgångsläget, fastän dess gestaltning, i synnerhet vad Sovjetunionen och Tyskland angår, tryckte sin prägel på hela den stora kraftmätningen 1939—45 och på det kalla krig, som alltjämt råder genom den numera planetariska polariteten mellan öst och väst.

Med sina lördagskupper den 16 mars 1935 och den 7 mars 1936 hade Hitler respektive återinfört allmän värnplikt i Tyskland jämte ett spitternytt flygvapen och besatt den demilitariserade Rhenzonen samt förty ensidigt både annullerat Versaillesfördragets nedrustningsklausuler för Tyskland och likviderat Locarno-

traktaten av år 1925 utan att deras huvudkontrahenter, Frankrike och Storbritannien, vågat sig på något annat än protestnoter. Uppmuntrad härav annekterade Hitler Österrike i mars 1938 och efter Münchenkonferensen i september s. å. Sudet-Böhmen, vilket genom de bergiga gränsdistriktens bortfall bokstavligen blev döden i grytan för det stympade Tjeckoslovakien, vars öde fullbordades genom tyskarnas inmarsch i Prag den 15 mars 1939.

När »den tjeckiske korpralen» från Hradschins tinnar blickade ut över Lilla Sidan, den minnesrika Karlsbrücke och det gamla Prag på andra stranden av Moldau njöt han sitt livs största oblodiga triumf. Men Prag blev vändpunkten på hans bana. Han hade svikit överenskommelsen i München och definitivt för den genomhederlige brittiske gentlemanen premierministern Neville Chamberlain demaskerat sig som en löftesbrytare, med vilken det icke blott vore fruktlöst utan även farligt att bedriva den »appeasement», som blivit den envise Chamberlains fixa idé. Dess grundtanke var att freden i Europa skulle kunna bevaras, därest de svävande tvistefrågor, som gällde de fyra europeiska stormakterna: Storbritannien, Frankrike, Tyskland och Italien, löstes av dessa utan inblandning av utomeuropeiska stater, till vilka Chamberlain räknade den honom djupt osympatiska halvasiatiska Sovjetunionen.

Under loppet av vintern 1938—1939 kom Chamberlain småningom underfund med vilka figurer han hade haft att göra i Hitlers och Mussolinis personager. Efter ovannämnda 15 mars lade Chamberlain resolut om sin kurs på motsatt bog. Då Danzig och »den polska korridoren» i Västpreussen av Hitler öppet angåvos som hans nästa mål, begärde och erhöll Polen en förbundstraktat med Storbritannien i likhet med en tidigare fransk-polsk pakt. Ett tyskt angrepp på Polen kunde därigenom automatiskt utlösa ett krig med västmakterna. »Axeln» Berlin-Rom förblev under tiden ej överksam; i maj 1939 undertecknades mellan Ribbentrop och Ciano i Milano en militärallians, som döptes till »stålpakten», ehuru den varken vid krigsutbrottet eller i fortsättningen gjorde skäl för det skrytsamma namnet.

På försommaren 1939 stodo härigenom två kapprustade stormaktskoalitioner mot varandra. Den första konsekvensen härav blev paradoxalt nog — stärkandet av tredje mannen i dramat: Sovjetunionen, tvärtemot Chamberlains ursprungliga avsikter. Upptagen av sina »femårsplaner», av ideliga likvideringar av miljoner »kulaker» ävensom av utrensningar inom partiet och officers-

kåren hade Sovjetunionen dittills spelat en passiv roll inom världspolitiken. Stalin hade dock ingalunda försummat att bygga upp en krigsmakt med ett kadersystem, baserad på allmän värnplikt och flerårig första utbildning, vilket inbragte en c:a 20 årsklasser manstark utbildad reserv, som jämte främst USA:s flödande understöd av allsköns krigsförnödenheter till ett värde av minst 10 miljarder dollar skulle rädda Stalin från en katastrof under det följande kriget med Tyskland. Jordbrukskollektiviseringen med dess massanvändning av traktorer hade också gjort musjikerna »motorminded», vilket var oundgängligt för fältdugliga soldater i en mekaniserad armé. Tyskarna mötte icke heller, som många väntat, »en koloss på lerfötter» utan en modern krigsmaskin på larvfötter, vars montörer lärt läxan av förlusterna i vinterkriget mot Finland. Då efter nationalsocialismens växande inflytande efter 1930 års val ett snart slut skymtade på Rapalloepisoden med Tyskland och Japan genom ockupationen av Mansjuriet 1931 demonstrerade icke »Riddarens Väg» som Harald Hjärne skrev 1904, utan sin rovlystna imperialism, kände sig Stalin hotad från två håll. Sovjetunionen sökte då stöd och vann inträde hos NF i Genève, där den smidige Litvinov som utrikesminister ivrigt förfäktade »den kollektiva säkerhetens» program och sin tes om »fredens odelbarhet». Bolsjevikerna började rent av bli salongsfärdiga inom den internationella societeten! Sina farhågor att västmakterna ville hetsa Hitler mot Moskva ansåg Stalin bestyrkta genom bojkotten av Sovjetunionen vid Münchenkonferensen.

Den nya konstellationen för väst- och axelmakterna innebar ett skickelsedigert scenskifte för Sovjetunionen, som från att ha varit en pariasstat i storpolitikens periferi plötsligt befann sig i dess centrum. För London och Paris blev det nämligen genast uppenbart, att en aggression av Hitler mot Polen bäst borde förebyggas genom att i en traktat vinna Moskva som medgarant för status quo i Östeuropa. Härigenom skulle Hitler riskera det tvåfronts- krig för Tyskland, som man insåg att han med ledning av Tysklands erfarenheter från första världskriget, bittert kommenterade i »Mein Kampf», till varje pris ville undvika. Till yttermera visso höll på våren s. å. Lloyd George ett särdeles uppmärksammat tal i underhuset, den en gång så frejdade folktribunens parlamentariska svanesång, vari han med exakta uppgifter påpekade att utan hjälp av Röda armén Storbritanniens och Frankrikes mobiliserade divisioner skulle bli underlägsna Tysklands och Italiens. För att ernå en sådan uppgörelse med Sovjetunionen förde västmakterna

under sommaren ivriga underhandlingar med Moskva, där dock icke längre den västligt verserade juden Litvinov utan den som sandpapper sträve storryssen Molotov svarade för utrikespolitiken.

Dessa sammanhang voro då lika litet genomskådade utomlands som i Sverige. Men den sluge Stalin hade genast fattat sitt enastående tillfälle och tvekade ej att målmedvetet begagna det. Redan i maj försvann sålunda Litvinov som genom en fallucka och upp dök bemålde Molotov, numera de aktiva stormaktsdiplomaternas »grand old man», ehuru han varken till levnadsår eller livsåskådning kan jämföras med Gladstone, på vilken detta slagord först myntats. Personbytet väckte överallt enbart förvåning. För Sveriges del fingo vi genast en förkänsla av vad det innebar genom ett barskt besked från Moskva att Rickard Sandlers Ålandsprojekt i samförstånd med Finland icke skulle tolereras. Vid konferenserna i Moskva med västmakternas delegater lade Stalin och Molotov icke på samma sätt korten på bordet. Men de läto förstå, att om Sovjetunionen skulle bistå Polen och Rumänien — som fått en liknande försäkran av London och Paris, — mot ett tyskt anfall, Röda arméns uppmarsch i väster måste tryggas genom stöddepunkter i respektive Östpolen och Bessarabien, ja, jämväl i Balticum och i Finland för att dymedelst kunna mera effektivt stäcka eventuella tyska kontrastötar mot Leningrad. För Finland återkommo här på en omväg de anbud om ett byte mellan stora skogssocknar i ryska Fjärrkarelen mot en mindre gränsrevision till rysk förmån på Karelska näset och förfogande över några smärre öar i Finska viken, varom sedan 1938 ytterst hemligt förhandlats mellan Moskva och Helsingfors.

Västmakterna råkade genom dessa ryska villkor i ett pinsamt dilemma. De randstater det här gällde antingen betäckade sig som Polen och Rumänien för rysk hjälp på dessa villkor, eller ängslades som Balticum för att ett upplåtande av ryska baser bleve förspelet till en ockupation, vilket senare bekräftades. Dessutom avskydde samtliga dessa länder mera bolsjevikernas Ryssland, som de misstänkte ruva på revansch för freden i Brest-Litovsk vintern 1918, då just dessa tsardömets forna landvinningar gingo förlorade, än de fruktade Hitler, som snarare var populär med sina bombastiska antikommunistiska paroller och som ännu ej i praktiken avslöjat sin »rasteoretiska» bestialitet gentemot »die Untermenschen» i de östeuropeiska nationernas gestalt. Finlands regering och folk hyste som bekant samma uppfattning. Det länder västmakterna till ovanskelig heder att de i vetskap om dessa förhållanden dock icke

Hitler: »Jordens avskum, tror jag».

Stalin: »Arbetarnas blodige mördare, förmodar jag».

befunnos hägade att falla undan för Stalins utpressning. Men då han förblev obeveklig, gingo överläggningarna om intet; några högre ententemilitärer kvarstannade för att under sken av fortsatta förhandlingar beslöja deras faktiska sammanbrott.

Dessa tilldragelser voro till stor del icke offentligt kända utan belagda med sekretessens insegel. Så mycket hade dock dunstat ut, att västmakternas förhandlare måtte ha mött svårigheter i Moskva att förena vissa anspråk av Stalin på randstaterna med dessas meningar om sina väsentliga intressen. I övrigt famlade de västliga pressorganen i samma dunkel som de nordiska kollegerna, och eljest välorienterade personer tillhörde denna gång de fåkunniga. Med sitt outrotliga önsketänkande hängav sig överallt den breda publiken åt optimistiska föreställningar att västmakterna nog skulle komma överens med Stalin och krigsriskerna därmed undgås, eftersom de nu hade en gemensam antagonist i Hitler.

Ingen kunde dock ana att Stalin satt inne med *sådana* trumf på hand, att *Hitler* var redo att erlægga den lösensumma för en allians i form av randstaternas ockupation eller styckning, som västmakterna hade vägrat att betala. Några augustiveckor vidtogo av växande ovisshet om vad bakom kulisserna av semesterlugn som egentligen försiggick i berörda länder. Den 23 augusti inlöpte

emellertid från Moskva ett Tass-meddelande att Molotov och Ribbentrop samma dag undertecknat »en tioårig nonaggressions- och vänskapspakt», symboliserad genom det handslag mellan Stalin och Ribbentrop, som man efteråt till leda såg fotograferat i ett otal tyska bilder — med Stalin listigt småleende i den svartmuskiga fysionomien och med Joachim von Ribbentrops inbilska pose som premiäraktör i en av de största sensationerna på världspolitikens skådebana.

Så uppfattades med fog sagda skändlighet i Moskva! Den betydde ideologiskt en broslagning över det bråddjup mellan kommunism och nazism, som ansetts vara ett outplånligt inslag i den eljest så föränderliga internationella landskapsbilden. Följden blev en sällspord förvirring bland såväl de kommunistiska partierna utanför Ryssland som de nazismens borgerliga medlöpare, vilka särskilt sympatiserat med Hitlers rabiata antibolsjevism. Hade han icke t. ex. i ett tal 1935 ursinnigt polemiserat mot den skäliga platoniska fransk-ryska pakt av 1934 — vartill den åldrige Herriot i sitt tragiska tal i nationalförsamlingen den 29 augusti nu i år mot Europaarmén berömde sig av att ha medverkat — emedan »den infört en oberäknelig asiatisk maktfaktor i europeisk politik»? Flerstädes hade man ännu ej upptäckt själsfrändskapen mellan den röda och bruna totalitära terrorn — som det heter i ett drastiskt tyskt ordstäv: »Pack schlägt sich, Pack verträgt sich.»

Även i Mussolinis diktatur väckte denna allians mellan antipoder mycken ovilja. På kala klippväggar längs Italiens vägar hade målats med stora bokstäver: »Il duce a sempre ragione» dvs. Mussolini har alltid rätt. Så långt hade dock icke solidariteten med Hitler sträckt sig att han i de italienska svartskjortornas ögon kunde bli delaktig av samma påvliga ofelbarhetsdogm som diokuren i Palazzo Venezia. I stället stärkte Hitlers moskovitiska extratur den underström av antipati mot tyskheten i allmänhet, vilken var typisk för dåtidens italienare, och mot nazismen i synnerhet som en idérival, vilken fanns hos fascismen — och måhända i våra dagar skulle kunna skönjas hos Mao Tse Tungs kineser gentemot de röda koryféerna i Sovjetunionen.

Med Kominterns filialpartier utomlands kom Kreml snart till rätta. Deras underdånighet mot överkommandot i öster uteslöt varje krumsprång vid sidan av Stalins »generallinje», hur konstig och krokig denna än månede te sig. De svängde samfällt in på denna och låtsades begripa att den syntes mellan tesen — kommunismen och antitesen — nazismen, som pakten utgjorde, var ett

nytt praktiskt bevis på bärkraften i den hegelskmarxistiska dialektiken! Under världskrigets första två år beskyllde också som bekant alla västliga kommunister Hitlers motståndare för »krigsimperialism» m. m., anklagelser, som den röda propagandan nu överallt dagligen papegojmässigt upprepar mot Förenta staterna. Men då Hitler den 22 juni 1941 angrep Sovjetunionen, övergingo dessa robotar i Kremls ledband på mindre än ett dygn till den äldre modellen med Nazi-Tyskland som ärkefienden och med mildare behandling av västmakterna i den mån dessa bemödade sig att vara nyttiga bundsförvanter till Stalin. I de av Tyskland ockuperade staterna begynte även kommunisterna efter juni 1941 att aktivt gå med i de inre motståndsaktioner, som de förut föga respekterat.

Det bör slås fast att detta föraktliga prov på kadaverdisciplin utan hänsyn till egen moralisk prestige eller patriotiska plikter, vilket försiggick 1939—1940 under i huvudsak samma ledare som i dag, *kostade dessa kommunistpartier all politisk kredit hos deras landsmän*. Härifrån ha de dessbättre aldrig helt hämtat sig. En närmare begrundan av Moskvapaktens politiska syften och konsekvenser borde också medföra *samma fällande dom*, utan förmildrande omständigheter och med ständig vanfrejd, över det Moskva, där den döde Stalins målsättning och metoder äro lika segt vidhållna och cyniskt fullföljda, fastän nu i mera mjuka men desto försåtligare former. Det hindrar tyvärr icke att till Västerlandets splittring och försvagning franska borgerliga »neutralister», Labourbevaniter och västtyska socialdemokrater vilja tro på Malenkovs fredsfraser, i skydd av den väldigaste krigsmakt på fredsfot världshistorien uppvisar, på Molotovs lockbeten från konferensernas agitationstribun och på ett förbättrat grannelag med en stat, som infört slaveriet och förtrycker folken i sina lydriken. Alliansfriheten är en klok politik för Sverige med dess speciella läge. En fredlig samlevnad med Moskva och Peking må också vara en ofrånkomlig modus vivendi, eftersom preventivkrig från Västerlandets sida är uteslutet. Man måste dock städse besinna att våra under en tusenårig kristen kultur vedertagna etiska normer ej erkännas bortom järnridån och att det för de fria nationerna gäller att med effektivare försvar trygga icke blott en »co-existens» utan själva existensen.

Under intrycket av den första skrällen efter Moskvapakten 1939 kunde dennas storpolitiska verkningar ej omedelbart överblickas. Man förstod likväl genast att de voro vida allvarligare än de ideo-

logiska. Den övertygelsen stadgade sig snabbt att den risk för ett tvåfrontsrig för Tyskland, som hittills hejdat Hitlers brandfackla mot Polen, nu undanröjts av Stalin, som kallblodigt spekulerade i en europeisk katastrof. Före avgörandet den 1 september förflöto åtta dagar under intensiv spänning, men redan av vad som officiellt upplysts om konspirationen i Kreml, insatt i sambandet med stundens utrikespolitiska läge och med de strandade västmaktsförhandlingarna i Moskva, var det klart att andra världskriget skulle tändas av *mordbrännaren Hitler* liksom att denne psykopatiska pyroman till *medbrottsling hade Stalin* vilken spekulerade i att profitera på den eldsvåda, som han trodde skulle försvaga alla andra europeiska stormakter. Publiceringen av de hemliga klausulerna i Moskvapakten i form av ett »tilläggsprotokoll», som sedermera hittades i Berlinarkiven, verifierade tillfullo dessa farhågor.

Stalin misstog sig dock grundligt på varaktigheten av kampen på västfronten under det nya världskrig, vars utbrott han velat och vållat. Han hade kalkylerat med att utgången skulle dröja lika många år som under 1914—1918, varunder båda motståndarna skulle förblöda och det från krig förskonade Sovjetunionen kunna spela rollen av tertius interveniens, som dikterade sina villkor, och främja kommunismens segertåg bland de västeuropeiska folken. Stalin lyckades icke heller avvända ett angrepp av Hitler som den 22 juni 1941 kastade sig över Stalinväldet vilket hade varit förlorat, om det ej räddats av västmakternas ovannämnda bistånd — och av Himmlers SS:s »Verfügungstruppen» skoningslösa brutalitet mot civilbefolkningen i Sovjetunionen, som kom motståndandan från 1812 mot Napoleon att ånyo flamma upp. Hitler å sin sida undgick icke längre det tvåfrontsrig med ett slutligt totalt sammanbrott utan motstyeke som han inbillade sig ha avvärjt genom Moskvapakten. På så sätt blevo dennas bägge parter: »betrogene Betrüger!» Men kommunismen har underkuvat och behärskar alltjämt randstaterna som följd av Hitlers förräderi mot Europa.